

1



2

3

4

5

ARBEIDERBEVEGELSENS RUS- OG SOSIALPOLITISKE FORBUND (AEF)

6

7

PLATTFORM

8

FOR Å MOTVIRKE

9

SOSIALE FORSKJELLER

10

11

2020-2024

12

13

14

15

16

Arbeiderbevegelsens rus- og sosialpolitiske forbund (AEF)

Strandgata 9, 1724 Sarpsborg

Tlf: 47 45 55 32

20

post@arbef.no

www.arbef.no

23

24
25
26
27

28 **Innholdsfortegnelse**

29	Innledning.....	3
30	Utdanningsforskjeller i Norge:.....	3
31	Frafall fra videregående skole.....	3
32	Inntektsforskjeller:.....	4
33	Fattigdom:.....	5
34	Innvandringens betydning for utvikling av barnefattigdommen:	5
35	Forskjeller i levealder:.....	6
36	Universelle virkemidler kontra helt målrettede:.....	7
37	Rus og sosiale forskjeller:.....	7
38	Hvordan øker forskjellene i Norge?:.....	8
39	Arbeidsledighet:.....	9
40	Sosial ulikhet og helse.....	10
41	Inntektssystemets sosiale forskjeller.....	10
42	Skattepolitikk – utjevning.....	12
43		

44 **Innledning**

45 Med dette legges det frem et utkast til plattform for hvordan vi som en rus- og
46 sosialpolitisk organisasjon skal kunne ta tak i de sosiale utfordringene i det
47 norske samfunnet. Arbeidsgruppa har valgt ut de områdene vi anser som
48 viktigst i dette arbeidet og også foreslått noen *AEF vil* punkter.

49

50 ***Utdanningsforskjeller i Norge:***

51 Den indikatoren som måler forholdet mellom menns og kvinners
52 utdanningsnivå er den indikatoren som tydeligst har endret seg i negativ
53 retning i perioden 2008–2017. Dette kommer av at forskjellen mellom menn og
54 kvinner stadig øker til kvinners fordel. I 2017 hadde kvinner høyere
55 utdanningsnivå enn menn i alle landets kommuner.

56 Det er særlig i kommuner i de nordligste fylkene at forskjellen i utdanningsnivå
57 er stor. Av de 20 kommunene der kjønnsforskjellen er størst ligger 14
58 kommuner i Nordland, Troms eller Finnmark. 8 av de 14 er
59 finnmarkskommuner.

60 I 33 av landets kommuner er andelen kvinner med høy utdanning mer enn det
61 dobbelte av andelen menn. I Guovdageaidnu – Kautokeino, hvor forskjellen
62 mellom kvinner og menn er størst, har 43 prosent av kvinnene høyere
63 utdanning, 26 prosentpoeng høyere enn menn. Utdanningsnivået er jevnest i
64 Oslo og Akershus og i de store byene. Men også her øker kvinners
65 utdanningsnivå i forhold til menns.

66 Barn av foreldre med lang utdannelse velger ofte lang utdannelse selv. Barn tar
67 lengre utdanning jo høyere inntekt foreldrene har.

68

69 **AEF vil:**

- 70 - Kreve utjevnerende tiltak

71

72 ***Frafall fra videregående skole:***

73 Ungdoms livssituasjon og deres deltakelse både i og utenfor skolen er
74 avgjørende for om de faller fra, eller gjennomfører videregående skole.

75 Mange mener debatten om frafall har for ensidig fokus på satsing på fag,
76 lærerkompetanse og ekstraundervisning. Forskerne peker på at frafall ofte har
77 bakgrunn i komplekse årsaksforhold, som utvikler seg i relasjonen mellom skole
78 og elev, og som til slutt ender i et brudd.

79 Så mange som 20% av de som går ut av skolen har generelle lesevaner. 50%
80 av de som står utenfor arbeidslivet har lesevaner.

81 Siden midten på 90-tallet har statistikken over frafall ligget på rundt 30 prosent
82 av ungdomskullene. Dette er både de som ikke består eksamen og frafall.
83 Hvis vi ikke tar tak i disse ungdommene, kan vi skape en varig underklasse og
84 utenforskap i Norge.

85

86 Forskerne sier en mangel ved dagens tilnærming til frafallsproblematikken, er
87 at vi putter en hel masse ungdommer i kategorier og så forsøker vi å lage felles
88 tiltak for ungdommer som har ulike livshistorier og utfordringer. Forskerne
89 mener den tidlige innsatsen må komme inn for alle elever, før det oppstår
90 brudd i elevenes relasjoner til skolen.

91 Manglende tilhørighet, ensomhet og psykiske helseproblemer er blant de
92 viktigste årsakene til at unge dropper ut av videregående skole.

93

94 Frafallet fra yrkesfaglig utdanning er betydelig større enn i studiespesialisering.
95 Det vil si at 42% av elevene fra yrkesfaglig utdanning faller fra mot 14% av
96 elevene ved studiespesialisering.^[3]

97 Tall fra 13.juni 2019 viser at det er 75,3% av elever/lærlinger som fullførte med
98 studie eller yrkeskompetanse i løpet av 5 år

99 **AEF vil:**

- 100 - Jobbe for å alle skoler innfører tiltak for å bedre det psykososiale miljøet
- 101 for å bedre den psykiske helsa og redusere ensomheten
- 102 - Yrkes rette fellesfagene på yrkesfag
- 103 - Tilrettelegge undervisningen for de med lese- og skrivevansker

104

105 ***Inntektsforskjeller:***

106 Selv om de fleste av oss har en relativt god økonomi, har vi som befolkning
107 opplevd en nedgang i realinntektene mellom 2014 og 2017. Samtidig vokser
108 inntektsforskjellene, og andelen husholdninger med lavinntekt øker, viser en ny
109 gjennomgang fra SSB.

110

111 Det er spesielt blant personer med nedsatt arbeidsevne, uføretrygdede, enslige
112 forsørgere og par med barn under 18 år vi finner en økt sannsynlighet for å
113 havne i lavinntektskategorien, viser funn fra SSB. Et flertall av
114 lavinntektsgruppene opplever i større grad dårlige boforhold enn befolkningen
115 generelt, og opplever boutgiftene som svært tyngende. Mange av gruppene
116 rapporterer også om økonomiske problemer, og det er langt større andeler

117 som ikke klarer å betale en uforutsett utgift enn i befolkningen som helhet,
118 viser rapporten fra SSB.

119 Andelen husholdninger som opplever en vedvarende lavinntekt lå i mange år
120 stabilt, men nå øker det for hvert år.

121
122 Skatte- og avgiftspolitikken har tre hovedmål: Den skal bidra til offentlige
123 inntekter, utjevning av inntekter og levekår og til effektiv ressursutnyttelse.
124 Skattesystemet er blant de viktigste fordelingspolitiske virkemidlene
125 myndighetene har. Skatter og avgifter er for det første en forutsetning for å
126 kunne tilby omfattende velferdsgoder i form av sterkt subsidierte eller gratis
127 offentlige tjenester og et omfattende sikkerhetsnett i form av overføringer.

128

129 ***Fattigdom:***

130 Tall fra 2018 viser at hele 111.000 barn lever i vedvarende lavinntektsfamilie.
131 Fattigdom er en alvorlig tilstand av alvorlig ressursmangel, særlig mangel på
132 mat, husrom og helsetjenester. Enhver som har en inntekt etter skatt lavere
133 enn 50 prosent av industriarbeiders lønn, tilhører lavinnteksgruppen.

134

135 En kritikk som er rettet mot det relative fattigdomsbegrepet, er at det fungerer
136 dårlig for høyinntektsland fordi det gir urimelig høye fattigdomstall, dvs. at det
137 også fanger opp innbyggere som i det vesentlige har det de behøver for å leve
138 et normalt liv.

139

140 ***Innvandringens betydning for utvikling av barnefattigdommen:***

141 Brutalt sagt er det slik at hver gang en person innvandrer fra Afrika eller Asia, så
142 synker ulikheten i verden, mens den øker i Norge.

143 Andelen barn med innvandrerbakgrunn i lavinnteksgruppen har økt betraktelig
144 de siste årene, og fortsetter å øke.

145

146 Mens kun 5,7 prosent av barn uten innvandrerbakgrunn tilhørte en
147 husholdning med vedvarende lavinntekt i 2017, var denne andelen nesten syv
148 ganger så stor for innvandrerbarn – 38 prosent. Fra år 2000 til 2017 har
149 andelen barn som lever i lavinntektsfamilier økt fra 4 prosent til nær 11
150 prosent, eller nesten en tredobling.

151 Veksten i barnefattigdom er åpenbart knyttet til innvandring. Uten sterk
152 innvandring ville antallet stått tilnærmet stille. Problemet handler altså om å få
153 innvandrere hurtig gjennom mottaksleirene, og i nært samarbeid med skole og

154 næringsliv få innvandrere i arbeid, alternativt å øremerke offentlige midler
155 direkte til barna.
156 Flere med innvandringsbakgrunn enn norskfødte velger studier på universitets-
157 og høyskolenivå.

158
159 Blant flyktninger er det bare litt over halvparten som har
160 grunnskoleutdanning, og i enkelte grupper er sysselsettingsgraden svært lav.
161 Samtidig gikk 56 prosent av all sosialhjelp i 2017 til innvandrere, hvorav
162 innvandrere fra Afrika og Asia samlet sett sto for 86 prosent.

163

164 **AEF vil:**

- 165 - Jobbe for at alle kommuner innfører graderte betalingssetter i
- 166 barnehage og SFO
- 167 - Absolutte fattigdomsgrensa er definert som 212 000 pr 2020, og barn i
- 168 familier med inntekt under 212 000 bør ha gratis barnehage, SFO og
- 169 gratis tannpleie
- 170 - Flyktninger må tilbys grunnskoleutdanning
- 171 - Kreve en gjennomgang av våre krav til godkjenning av utdanning fra
- 172 hjemlandet for flyktninger/innvandrere

173

174

175 **Forskjeller i levealder:**

176 I resten av Europa er forskjellen i levealder mellom utdanningsgrupper
177 redusert, men ikke i Norge. I Norge øker forskjellene, spesielt for kvinner, ifølge
178 forsker Bjørn Heine Strand ved Folkehelseinstituttet.

179 Tidligere forskning har vist at de med lengre utdanning i gjennomsnitt lever
180 lengre og har bedre helse enn de med kort utdanning. Flere studier har vist
181 økende forskjeller. Det har derfor vært et mål i Norge og i Europa å redusere
182 forskjellene i dødelighet mellom folk med lang og kort utdanning.

183 Norge er blant landene med de største levealder forskjellene mellom
184 utdanningsgruppene, spesielt gjelder dette kvinner.

185

186 De rikeste 40- åringene lever lenger enn fattige i Norge.

187 De rikeste kvinnene ville leve i snitt til de var 86,4 år, mens de fattigste
188 mennene hadde forventet levealder på 70,6 år. I løpet av den siste
189 tiårsperioden steg forventet levealder med litt over 3 år for de rikeste, men
190 sank henholdsvis 0,4 og 0,9 år for de fattigste kvinnene og mennene.

191

192 I Norge er forventet levealder for menn 82 år og for kvinner 84,5 år. Menn med
193 universitets- eller høyskoleutdanning har 6,4 år lengre forventet levealder enn
194 menn med grunnskole. For kvinner er forskjellen 5 år. Dersom man er gift, har
195 universitets- eller høyskoleutdanning og har ektefelle på samme
196 utdanningsnivå, er levealderen 8-9 år høyere enn for ugifte personer med
197 grunnskoleutdanning.

198

199 **AEF vil:**

- 200 - Stimulere til at flere tar høyere utdanning og fagutdanning

201

202 ***Universelle virkemidler kontra helt målrettede:***

203 Barnetrygd til alle og folketrygden er viktige universelle virkemidler i Norge.
204 Gode universelle ordninger er det viktigste virkemidlet for å redusere sosiale
205 helseforskjeller, men mange grupper kan ha behov for målrettede tjenester.
206 Universelle ordninger må derfor suppleres med individuelt tilpassede tjenester
207 og tiltak som ivaretar dette. Brukerrettede og tilpassede offentlige tjenester er
208 nødvendig for at alle, uansett bakgrunn og forutsetninger, skal få likeverdige
209 tjenester.

210

211 **AEF vil:**

- 212 - Utfra dette beholde de universelle virkemidlene, men krever også en
213 konkret opptrappingsplan for utjevning av sosiale helseforskjeller

214

215

216 ***Rus og sosiale forskjeller:***

217 Alkohol er det mest brukte rusmiddelet i Norge, som også gir de største
218 helseskadene. Pasienter med rusproblematikk har ofte også andre psykiske
219 lidelser og kroppslige sykdommer. I Norge ble det i 2018 registrert 335
220 alkoholutløste dødsfall og 286 narkotikautløste dødsfall. Bruk av alkohol og
221 illegale rusmidler er blant de viktigste risikofaktorene for å dø før fylte 70 år.

222

223 Cannabis er det mest brukte ulovlige rusmidlet. Om lag 4 prosent av
224 befolkningen 16-64 år rapporterte at de hadde brukt cannabis de siste 12
225 måneder. I overkant av 20 prosent oppga at de hadde brukt cannabis en eller
226 flere ganger i løpet av livet.

227

228 En ny rapport fra Helsedirektoratet viser at det er flere alkoholbrukere, flere
229 drikkesituasjoner og mer moderat drikking blant nordmenn i høyere

230 sosioøkonomiske grupper. Samtidig er alkoholrelaterte skader og dødelighet
231 høyere i lavere sosiale lag. Rapporten slår fast at det er virkemidler, som
232 høyere priser, begrenset tilgjengelighet og regulering av promillekjøring som er
233 effektive for å begrense alkoholkonsumet og omfanget av alkoholrelatert
234 sykkelighet og dødelighet.

235

236 **AEF vil:**

237 - Jobbe for at det gis blir nok behandlingstilbud i Norge

238 - Jobbe for at det fortsatt er høye priser på alkohol

239 - Begrense tilgjengeligheten

240

241 ***Hvordan øker forskjellene i Norge?:***

242 Det er tre hovedårsaker til at ulikhetene vokser:

243 1. Kapitalister som øker aksjeformuen

244 2. Ledere som får stadig mer i lønn

245 3. Innvandring som ofte presser ned lønna blant de dårligst betalte.

246

247 Formue er den viktigste årsaken til økt økonomisk ulikhet i Norge. Ser vi bare
248 på formue, vil vi ikke kunne forsvare påstanden om at Norge er et
249 likhetssamfunn. Ser vi derimot på inntekt så endrer bildet seg. Men også her
250 har forskjellene økt.

251

252 Når man fører en skattepolitikk med skjev fordeling så bidrar det til økte
253 forskjeller

254

255 Innvandring er én av de viktigste grunnene til at inntektsforskjellene øker. Det
256 er spesielt innvandring fra fattige land som spiller en rolle her. De som kommer
257 har ofte ikke forutsetninger, som relevant utdanning og språkkunnskaper, til å
258 klare seg på arbeidsmarkedet her hjemme. I tillegg kan de ha store familier, og
259 noen kommer fra kulturer hvor det ikke er vanlig at kvinner er i arbeid. Dermed
260 blir det mange som skal dele på en liten inntekt. Når det er sagt ser vi at
261 ulikhetene også har økt korrigeret for innvandrerbefolkningen.

262

263 Stort sett er det to grunner til at inntektsulikhetene har fortsatt å øke de siste
264 15 årene. Den ene grunnen er innvandring. Den andre er at de rikeste i Norge
265 har fått mer i inntekt, både på grunn av olja, og på grunn av skattereformer
266 som har gitt lavere skatt.

267

268 **AEF vil:**

- 269 - Jobbe for at lønnsforskjellene blir mindre, og en skattepolitikk som er
- 270 utjevne
- 271 - Arbeide for at flere blir ansatt i heltids stillinger
- 272 - Husbanken bør øke rammene for startlån
- 273 - Kreve at gjengs leie prinsippet må skrotes

274

275 **Arbeidsledighet:**

276 Den registrerte arbeidsledigheten var i november 2019 på 2,1%.

277 Arbeidsledigheten hadde dermed stabilisert seg på et lavt nivå, både i antall
278 ledige og som prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsledigheten har mer enn
279 fordoblet seg i 2020 siden korona-viruset rammet landet. Vi har nå den høyeste
280 ledigheten siden 1930 tallet. Tallene vokser for hver dag. 24.mars 2020 var
281 291 000 personer registret som helt ledige. Det utgjør 10.4 prosent av
282 arbeidsstyrken.

283

284 Den siste uken har antallet helt ledige økt mest blant menn, med 80 000 flere,
285 eller 105 prosent. For kvinner har ledigheten steget med 62 000 personer, en
286 økning på 85 prosent. Ledigheten er nå på 10,2 prosent for kvinner og 10,6
287 prosent for menn.

288 Alle aldersgrupper har opplevd en stor økning i arbeidsledigheten den siste
289 uken. Den relative økningen har vært størst blant dem på 50 år eller eldre. Som
290 andel av arbeidsstyrken er ledigheten høyest blant dem mellom 20 og 24 år,
291 med 16,6 prosent, og særlig blant kvinner i denne aldersgruppen, med 18,3
292 prosent.

293

294 **AEF vil:**

- 295 - Kreve at regjering og storting setter inn flere tiltakspakker
- 296 - Lette på vilkår slik at bedriftene overlever
- 297 - Ha økt fokus på kompetanseløft

298

299 **Sosial ulikhet og helse**

300 Sosiale ulikheter i helse beskrives som systematiske forskjeller i helsetilstand og
301 som følger sosiale og økonomiske kategorier (særlig yrke, utdanning og
302 inntekt). Disse helseforskjellene er sosialt skapt og dermed mulig å gjøre noe
303 med.

304 De nest fattigste har bedre helse enn de fattigste, de rikeste har bedre helse
305 enn de nest rikeste. Ettersom dette er basert på gjennomsnitt, vil det på
306 individnivå selvsagt finnes mange unntak fra regelen.

307
308 Barn som har vært i kontakt med barnevernet fullfører høyere utdanning i
309 mindre grad, og flere blir mottakere av helserelaterte ytelser senere i livet enn
310 sine jevngamle uten samme erfaring. Å ha gode tjenester som følger opp
311 sårbare barn er en investering både for den enkelte og for samfunnet som
312 helhet.

313
314 Bekymringen over vedvarende helseulikheter og inntil nylig økende sosiale
315 ulikheter i dødelighet og levealder ligger til grunn for helsemyndighetenes mål
316 for norsk folkehelsepolitikk: å redusere sosiale helseforskjeller uten at noen
317 sosiale grupper kommer dårligere ut.

318 **AEF vil:**

- 319 - Stimulere til at flere tar høyere utdanning slik at flere vil ha en inntekt
320 man kan leve av.
- 321 - Stimulere til at flere fullfører og består videregående opplæring

322 ***Inntektssystemets sosiale forskjeller:***

323 Norske kommuner har ulik geografi, alderssammensetning, og levekår. Noen
324 kommuner har mange barn i skolealder, andre kommuner har mange eldre
325 som trenger omsorgstjenester, lange reiseavstander og/eller spredt bosetting.
326 Dette gjør at kommunale tjenester, som grunnskole, barnehage, og
327 omsorgstjenester, ikke koster det samme å tilby i alle kommuner. Et viktig
328 formål med inntektssystemet er å bidra til at kommunene og
329 fylkeskommunene kan gi et likeverdig tjenestetilbud til innbyggerne gjennom å
330 kompensere for slike ufrivillige kostnadsforskjeller.

331 Fortsatt er forskjellene mellom hva ufaglærte og høyt utdannende tjener i
332 Norge små, sammenlignet med andre land i den vestlige verden, og
333 sysselsettingen i Norge er høy. Men de sosiale forskjellene øker også i Norge, i
334 strid med intensjonene for den norske velferdsstaten.

335 Sosiale forskjeller er komplekse og gjenstridige problem som skyldes mange
336 faktorer. Det er ikke tilstrekkelig med sysselsettingstiltak alene for å redusere
337 dem.

338 Folkehelseforskningen har vist at de sosiale forskjellene får store konsekvenser
339 for levekår og helse, og rammer ikke bare dem med lavest utdanning og
340 inntekt. Forskjellene følger et trappetrinns-mønster. Jo bedre stilt man er
341 økonomisk, jo bedre er helsen og lenger lever man.

342 Det er bred politisk enighet om at kommunene skal kunne tilby likeverdige
343 tjenester i hele landet. Gjennom barnehagen og skole skal kommunene gi tidlig
344 innsats for å forebygge sosiale ulikheter i utdanning og helse. Bevilgningene
345 som fordeles gjennom delkostnadsnøkler for barnehage og skole skal gi alle
346 kommuner en økonomisk mulighet til å gi et slikt tjenestetilbud.

347 Inntektssystemet regulerer kommunenes frie inntekter, skatt og et
348 rammetilskudd. Det er gjennom innbyggertilskuddet i rammetilskuddet at
349 staten skal utjevne kostnadsforskjellene og gi alle kommuner økonomiske
350 muligheter til å tilby sine innbyggere tjenester som er likeverdige med det som
351 tilbys ellers i landet.

352 Utjevningen er et null-sum-spill. Innbyggertilskuddet blir først fordelt med et
353 likt kronebeløp per innbygger til alle kommuner. Så blir det omfordelt ut fra
354 hvordan variasjonen i alderssammensetning, geografisk struktur, sosiale
355 struktur og etterspørsel gir en variasjon i ressursbehovet. Behovet for
356 omfordeling blir først beregnet for hvert tjenesteområde og lagt inn i en
357 delkostnadsnøkkel med kriterier og vektorer som fanger opp variasjonen i
358 ressursbehov. Så blir alle delkostnadsnøkler samlet i en felles kostnadsnøkkel,
359 som blir brukt til å fordele innbyggertilskuddet mellom kommunene.

360 I 2018 vedtok Stortinget at regjeringen skal sette ned et bredt sammensatt
361 utvalg som skal gå gjennom inntektssystemet for kommunene. Da
362 Folkehelsemeldingen ble behandlet i Stortinget i juni 2019, skrev
363 komiteemedlemmene fra Ap, Sp og SV at det er bekymringsfullt at de sosiale
364 forskjellene i Norge er økende, og at de faktisk øker mer enn i andre land. De
365 minnet om at det er et stort uutnyttet potensial for utjevning av sosiale
366 forskjeller gjennom tiltak i skolen, som må følges opp med ressurser. De pekte
367 på at når inntektssystemet nå skal revideres, må gjennomgangen også omfatte
368 de sosiale kriteriene.

369 **AEF vil:**

- 370 - Stille krav om en offentlig NOU om hvordan inntektssystemet for
- 371 kommunene bidrar til utjevning av de sosiale helseforskjellene i
- 372 samfunnet

373

374 ***Skattepolitikk – utjevning***

375 Skatte- og avgiftspolitikken har tre hovedmål: Den skal bidra til offentlige
376 inntekter, utjevning av inntekter og levekår og til effektiv ressursutnyttelse.
377 Skattesystemet er blant de viktigste fordelingspolitiske virkemidlene

378 myndighetene har. Skatter og avgifter er for det første en forutsetning for å
379 kunne tilby omfattende velferdsgoder i form av sterkt subsidierte eller gratis
380 offentlige tjenester og et omfattende sikkerhetsnett i form av overføringer.
381 Er det skattesystemet eller de økonomiske overføringene i velferdsstaten som
382 er viktigst for å bidra til en likere fordeling av inntekt? Dette tilsynelatende
383 enkle spørsmålet er vanskeligere å svare på enn man først skulle tro, og svaret
384 avhenger i stor grad av hvilken metode man bruker.

385

386 **AEF vil:**

387 - At det sees på skatte- og avgiftssystemet for å omfordele bedre